

EWA MŁYNARCZYK

ewa.mlynarczyk@uken.krakow.pl

ORCID: 0000-0002-8838-7910

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
Kraków, Polska

<https://doi.org/10.17651/ONOMAST.69.17>

Onomastica LXIX, 2025

PL ISSN 0078-4648

NAZEWNICTWO KRAKOWSKICH ORGANIZACJI I INSTYTUCJI DOBROCZYNNYCH W OKRESIE II RZECZPOSPOLITEJ

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest opis nazw krakowskich stowarzyszeń i instytucji, których domeną była działalność dobroczynna. Nazewnictwo związane z dobroczynnością nie było dotychczas przedmiotem bliższego oglądu, choć jest to jeden z najbardziej rozwiniętych obszarów aktywności osób zaangażowanych społecznie, mający długą tradycję. Opisywana grupa nazw dotyczy II Rzeczypospolitej — okresu, w którym zorganizowane działania pomocowe były szczególnie nasilone ze względu na powojenne zniszczenia i znaczne zubożenie społeczeństwa. Zebrane ze źródeł archiwalnych struktury onimiczne zostały poddane analizie opartej na teoretyczno-metodologicznych rozwiązaniach prezentowanych w pracach z zakresu chrematonomastyki autorstwa Gałkowskiego. Analiza dotyczyła dwóch głównych aspektów: strukturalnego i leksykalno-semantycznego.

Pod względem strukturalnym omawiane nazwy nie odbiegają od nazw innych stowarzyszeń — większość z nich przybiera postać kilkuczłonowej grupy nominalnej połączonej związkami składniowymi. Mają one także deskryptywny charakter, rzadko występują wśród nich odrębne komponenty wyróżniające.

Specyfika opisywanych socioideonimów jest widoczna w doborze składników leksykalnych, w których ujawniają się cechy charakteryzujące grupę, wskazujące na: rodzaj działalności, podmiot działań dobroczynnych, osoby zrzeszone, a także wyznawane wartości, których wykładnikami mogą być odwołania do religii oraz komponenty antroponimiczne, najczęściej desygnujące świętych uznanych za patronów osób potrzebujących pomocy.

Dzięki przejrzystości znaczeniowej wyrazów pospolitych tworzących nazwy stowarzyszeń dobroczynnych można odczytywać te struktury onimiczne jako bezpośrednie odesłania do świata idei wyznawanych przez osoby zrzeszone, składniki budujące tożsamość grupy i kształtujące jej wizerunek w społeczności, w której działają.

Dalszym etapem prac badawczych może być porównanie nazw z okresu II Rzeczypospolitej z nazwami współcześnie założonych organizacji dobroczynnych w celu uchwycenia tendencji rozwojowych w ich zakresie.

Słowa tematyczne: chrematonimia społecznościowa, nazwy stowarzyszeń i instytucji, dobroczynność, II Rzeczypospolita, Kraków

1. WSTĘP. KONTEKSTY HISTORYCZNE

Bezinteresowne niesienie pomocy innym jest w polszczyźnie nazywane rodzimym rzeczownikiem *dobroczynność* lub zapożyczeniami: *filantropia* (gr. *philein* ‘lubić, być skłonny do’ + gr. *ánthrōpos* ‘człowiek’, WSJP PAN) bądź *charytatywność* (od *charytatywny*, średniowieczno-łaciński *charitativus* z łac. *charitas* ‘miłość’ SJPdor). Działalność dobroczynna ma długą tradycję, w naszym kręgu kulturowym jest związana przede wszystkim z realizacją chrześcijańskiego modelu wartości, w którym na plan pierwszy wysuwa się miłość bliźniego.

W Polsce, w zmiennych warunkach politycznych i gospodarczych, funkcjonowały różne formy pomocy osobom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej (Łeś, 1994, 2001). Okres po I wojnie światowej to szczególnie czas dla działalności dobroczynnej, o czym pisze Katarzyna Krzysztofek, autorka monografii na temat stowarzyszeń katolickich w Krakowie w latach 1918–1939:

I wojna światowa pozostawiła rzesze inwalidów wojennych, osób, które wskutek wojny utraciły zdrowie, dom, pracę i środki do życia; wdowy i sieroty po poległych i ogrom biedę. Kryzys gospodarczy przełomu lat 20. i 30. XX wieku jeszcze pogłębił biedę, przyniósł wzrost bezrobocia i ogólne pogorszenie sytuacji życiowej w Polsce [...]. Wsparcia wymagała ludność robotnicza, żebracy i włóczędzy, osoby chore i samotne, inwalidzi wojenni, sieroty i dzieci zaniedbane... (Krzysztofek, 2014, s. 329).

W takich okolicznościach działały wciąż organizacje kontynuujące działalność zapoczątkowaną nawet kilka wieków wcześniej, jak np. Towarzystwo Dobroczynności, którego początki sięgają XIII w. i wiążą się z osobą biskupa Prandoty, będącego inicjatorem założenia Szpitala św. Ducha w Krakowie (Panek, 1986, s. 22; Krzysztofek, 2014, s. 142). Długą tradycję ma także Arcybractwo Miłosierdzia i Banku Pobożnego założone przez Piotra Skargę w 1584 r.

Swoją działalność prowadziły dalej również organizacje i placówki powstałe w XIX w., m.in. w wyniku fundacji hojnych obywateli. Niektóre obiekty wrosły trwale w krajobraz Krakowa, m.in. Dom Ubogich Anny i Ludwika Helclów, Zakład św. Józefa dla Osieroconych Chłopców założony przez Piotra Michałowskiego czy placówki ufundowane przez księcia Aleksandra Lubomirskiego (Krzysztofek, 2014, s. 112, 114)¹.

Niektóre organizacje podlegały przekształceniom mającym na celu dostosowanie do aktualnych potrzeb, jak powołany przez znanego z wielu inicjatyw dobroczynnych arcybiskupa, Adama Stefana Sapiechę, Książęco-Biskupi Komitet

¹ Były to m.in. Dom dla Zaniedbanych Dziewcząt im. Św. Józefa w Łagiewnikach oraz Schronisko Fundacji Księcia Aleksandra Lubomirskiego dla „chłopców opuszczonych lub złego prowadzenia się”, jak zostało podane w akcie fundacyjnym (Żurek, 1996, s. 453). Na potrzeby tej instytucji wybudowano gmach przy ulicy Rakowickiej, będący obecnie siedzibą Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie.

Pomocy dla Dotkniętych Klęską Wojny (Łeś, 2001, s. 73), działający w latach wojennych, zmieniony w Ratunkowy Komitet Biskupi (Krzysztofek, 2014, s. 111). Rozbudowaną działalność charytatywną prowadziły także zakony żeńskie i męskie, potrzeby jednak były tak duże, że powstawały nowe formy organizacyjne, które w miarę swoich sił próbowały sprostać wyzwaniom trudnego powojennego czasu (Łeś, 2001, s. 80–90).

Z opisanych względów II Rzeczpospolita to okres współistnienia zrzeszeń o długich tradycjach i takich, które rozpoczynały swoje działania, można zatem obserwować procesy kształtowania się pewnych zwyczajów związanych z ich funkcjonowaniem, m.in. w zakresie nazewnictwa.

2. NAZWY STOWARZYSZEŃ W SYSTEMIE ONIMICZNYM

Organizacje i instytucje dobroczynne, podobnie jak inne zrzeszenia, w procesie formalizowania swoich działań przyjmują nazwy, dzięki którym mogą działać w sposób oficjalny i są rozpoznawalne w danej społeczności. Jest to ważny etap w działalności każdej wspólnoty, czego istotę trafnie ujął Artur Gałkowski (2011a, s. 129), pisząc że nazwa:

sprzyja jej wyodrębnieniu, ale również jej definiowaniu jako zjawiska społecznego. Nazwa wchodzi w obieg komunikacyjny i nabiera znaczenia ideowego, tzn. utożsamiana jest z działalnością, funkcjami, historią, poglądami zrzeszenia [...] obecność [grupy — dop. E.M.] w świadomości społecznej jest możliwa dzięki nazwie, bo do niej odnoszą się wszystkie informacje, jakie wynikają z aktywności społecznej grupy.

Gałkowski, którego terminologię i rozwiązania metodologiczne² przyjmuję w niniejszym artykule, zalicza nazwy stowarzyszeń, fundacji i instytucji do chrematonimii społecznościowej (CHS) będącej obok chrematonimii ideacyjnej (CHI), czyli nazw „przedsięwzięć oraz akcji o charakterze społecznym i kulturowym” (Gałkowski, 2011a, s. 191) i chrematonimii marketingowej (CHM), obejmującej m.in. nazwy firm, marek, produktów, składową chrematonimii użytkowej (CHU). Ze względu na formalne i pragmatyczne podobieństwo nazw z zakresu CHS i CHI Gałkowski proponuje objąć je wspólnym terminem *socjoideonimy* (Gałkowski, 2007, s. 497), których obiekty nominacji mają „charakter społecznościowy, funkcjonują w sferze publicznej i są niedochodowe” (Gałkowski, 2011a, s. 131). W niniejszym artykule posługuję się tym terminem.

Istotną cechą socjoideonimów jest ich czytelność, informacyjność wynikająca z deskryptywnego charakteru, na co zwracają uwagę badacze zajmujący się tego

² Teoretyczne założenia i ich praktyczne zastosowania w odniesieniu do różnego typu chrematonimów Gałkowski przedstawił przede wszystkim w monografii (2011a) oraz w artykułach poświęconych chrematonomastyce (2007, 2011b, 2018).

typu strukturami onimicznymi³. Ewa Jakus-Borkowa (1987, s. 140) podkreśla ich podobieństwo do tytułów:

Bliskie tytułom dzieł, chociaż bardziej regularne i stereotypowe są nazwy urzędów, władz, instytucji, szkół, organizacji, towarzystw itp. [...]. Pod względem semantycznym łączą w sobie w sposób regularny funkcję nazywania (identyfikacyjną) z funkcją sygnifikacyjną, typową dla apelatywów.

Do takiego ujęcia nawiązuje Gałkowski (2011a), pisząc że nazwy organizacji społecznych „służą za hasła-tytuły desygnujące otwarte działania społeczne. Hasło-tytuł zawiadamia jego odbiorców, podając informacje, które twórcy nazwy uznali za wskazane do umieszczenia w obiegu komunikacyjnym” (Gałkowski, 2011a, s. 131). W innym miejscu badacz podkreśla, że nazwy z zakresu CHS i CHI w większym stopniu niż te z CHM ocierają się o pogranicze *nomina propria* i *nomina appellativa* i dodaje:

z dyskursywnego punktu widzenia charakteryzują się ogólnie większą intencją informacyjną, która czyni z socjoideonimów [...] specjalne „mikroteksty”, przemawiające do odbiorcy przekazem deskryptywnym lub kodowanym (socjotechnicznym) na temat nazywanej rzeczywistości (Gałkowski, 2011a, s. 53).

Dzięki przejrzystości znaczeniowej wyrazów pospolitych tworzących socjoideonimy odsyłają one do szerszej wspólnoty dyskursywnej, do świata idei wyznaczanych przez osoby zrzeszone oraz do ich systemu wartości. Skład leksykalny analizowanych struktur onimicznych można traktować zatem jak zestaw intencjonalnie dobranych komponentów mających budować tożsamość grupy, kształtować jej wizerunek w sferze społecznej komunikacji i wskazywać wartości⁴ oraz przesłanki, którymi kierują się jej członkowie. Patrząc z takiej perspektywy na zebrany materiał onimiczny, można uchwycić powtarzające się elementy semantyczne oraz ich wykładniki leksykalne, aby odpowiedzieć na pytanie, jakie informacje na temat stowarzyszeń były na tyle ważne dla ich członków, że eksponowali je w nazwach.

W obszernym zbiorze nazw organizacji i instytucji zebranych i opisanym przez Gałkowskiego (2011a) istotne miejsce zajmuje grupa tematyczna *pomoc/opieka społeczna (charytatywna)*, prócz niej 8 spośród 25 wszystkich grup⁵ dotyczy

³ Specyfika nazw stowarzyszeń i instytucji oraz ich usytuowanie w systemie onimicznym języka zostały omówione także w pracach m.in. Jakus-Borkowej (1987, 2003, 2004), Kowalik (2010a, 2010b, 2011) i Młynarczyk (2019).

⁴ Kodeks prawa kanonicznego z 1917 r. nakazywał, aby każde stowarzyszenie kościelne miało godziwą nazwę, liczącą z powagą Kościoła katolickiego (Krzysztofek, 2014, s. 85).

⁵ W podziale na grupy tematyczne Gałkowski (2011a, s. 134) kierował się sferą aktywności, wokół których skupia się działalność osób zrzeszonych.

sfer związanych z niesieniem pomocy: *niepełnosprawność umysłowa, wspieranie i pomoc osobom z różnymi problemami zdrowia, pomoc dzieciom i młodzieży, pomoc rodzinom, pomoc ludziom starszym, pomoc bezrobotnym*. Podobnie grupy tematyczne kształtują się wśród nazw polsko-, francusko- i włoskojęzycznych, w każdej z nich na plan pierwszy ważnych społecznie treści wysuwa się pomoc potrzebującym (Gałkowski, 2011a, s. 135), co świadczy o podobnym systemie aksjonormatywnym użytkowników tych języków.

Mimo dużej liczby organizacji i instytucji dobroczynnych nazewnictwo z nimi związane nie wzbudzało do tej pory zainteresowania językoznawców chrematonomastów. Obiektem opisu były socjoideonimy związane z innymi sferami tematycznymi, m.in. z nauką i kulturą (Jakus-Borkowa, 2003; Kowalik, 2010a, 2010b, 2011), biznesem (Szelewski, 2004, 2010), religią (Cieśla, 2022; Horyń, Zmuda, 2023, 2024; Šrámek, 2009), polityką (Nowakowska, Odaloš, 1999⁶; Kłosińska, 2008; Rutkowski, Skowronek, 2020, s. 64–74)⁷.

Większość opracowań z zakresu chrematonimii społecznościowej skupia się na współczesnym materiale onimicznym, choć nadawanie nazw stowarzyszeniom czy instytucjom nieodłącznie wiąże się z ich powstawaniem i funkcjonowaniem w sferze publicznej. Nazwy te mają zatem długą tradycję. Aspekt diachroniczny językowej postaci socjoideonimów i ich funkcjonowanie w realiach historycznych Gałkowski wymienia wśród zadań, które warto podjąć w ramach chrematonomastyki jako prężnie rozwijającej się subdyscypliny naukowej (Gałkowski, 2011a, s. 355). Taki nurt badań reprezentują prace poświęcone nazwom różnego typu organizacji z okresu II Rzeczypospolitej (Karamańska, Młynarczyk, 2018a, 2018b, 2019; Młynarczyk, 2019).

Z tego czasu pochodzi również materiał onimiczny analizowany w niniejszym artykule⁸. Nie jest to wybór przypadkowy, ponieważ — jak już napisałam wyżej — czas międzywojnia sprzyjał rozwojowi działalności dobroczynnej, był okresem kontynuowania tradycji oraz kształtowania się nowych form organizacyjnych.

Z powodu ograniczonych ram artykułu skupiłam się na nazwach towarzystw i instytucji działających w Krakowie, gdzie funkcjonowały zarówno organizacje ogólnopolskie⁹, jak i lokalne.

⁶ Praca dotyczy nazw organizacji politycznych i banków.

⁷ Ze względu na ograniczone rozmiary artykułu wymieniam przykładowe obszary tematyczne i prace z tego zakresu.

⁸ Najważniejsze tendencje nazwotwórcze w CHS II Rzeczypospolitej w odniesieniu do zróżnicowanych tematycznie socjoideonimów zostały omówione przez Młynarczyk (2019).

⁹ Niektóre organizacje, jak Towarzystwo Dobroczynności, miały oddziały (powstałe w różnym czasie) w większych miastach. Caritas, działająca na terenie całej Polski, jest organizacją międzynarodową. Zrzeszenia i instytucje, których nazwy są przywołane w tym artykule, prowadziły działalność na terenie Krakowa.

3. ŹRÓDŁA I WSTĘPNA CHARAKTERYSTYKA MATERIAŁU

Dokumenty dotyczące działalności charytatywnej prowadzonej na terenie Krakowa i Małopolski przez różne organizacje pozarządowe, w tym przede wszystkim przez Kościół katolicki, są dostępne w Archiwum Miasta Krakowa (Bogusz, 2000). Szczególnie przydatne okazały się dokumenty funkcjonującej do dziś i najbardziej rozpoznawalnej w sferze dobroczynności organizacji: Związku Stowarzyszeń i Zakładów Dobroczynnych, Wychowawczych i Opiekuńczych Archidiecezji Krakowskiej „Caritas”, który oficjalnie w 1934 r. przyjął „rolę koordynatora stowarzyszeń katolickich dobroczynnych w archidiecezji krakowskiej [...]” (Krzysztofek, 2024, s. 166). Materiały archiwalne „Caritasu” (dalej: Car) stały się jednym ze źródeł materiału do niniejszego opracowania. Podstawą ekscerpcji nazw były oficjalne wykazy kościelnych zakładów i instytucji wychowawczych, opiekuńczych i dobroczynnych przesyłane do Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej (Car, s. 67), zapisane ręcznie lub maszynowo w tabelach zawierających następujące informacje: nazwa, siedziba, cel działalności (Car, s. 53–55) lub też inne, jak: liczba miejsc, łóżek, osoby działające (np. Car, s. 161–167, 177–183)¹⁰.

Innym dostępnym w AMK źródłem jest „Spis nazw stowarzyszeń, organizacji i związków występujących w aktach rejestracji i nadzoru stowarzyszeń” (dalej: Spis)¹¹. Oba źródła, Car i Spis, są tylko częściowo zbieżne, ponieważ nie do końca była ustalona podległość katolickich organizacji charytatywnych, nie wszystkie zatem rejestrowano w urzędowych wykazach, w których z kolei wykazywano organizacje i instytucje dobroczynne niepodlegające jurysdykcji kościelnej, mimo ich religijnego charakteru.

Trudność związana z doborem i opisem materiału wiąże się z wielością form organizacyjnych zinstytucjonalizowanej aktywności dobroczynnej społeczeństwa. Według materiałów pozyskanych z Car działalność charytatywna była prowadzona w tym czasie w trzech nurtach: dobroczynność stowarzyszeniowa, dobroczynność zakładowa (w tym: ochronki, żłobki, zakłady, bursy, przytułki, szpitale), dobroczynność pozazakładowa (w tym: kuchnie, noclegownie, opieka pozaszkolna, kolonie) (Car, s. 199). W materiałach źródłowych te różne formy są wykazywane łącznie, trudno czasami rozdzielić niektóre obiekty, np. fundacje i stowarzyszenia, z których poszczególne były powoływane do prowadzenia konkretnych form i instytucji pomocowych, jak zakładów, schronisk, ochronek. Organizacje łączyły się także w większe struktury (związki) albo rozbudowywały podrzędne

¹⁰ Przywołując w artykule nazwy organizacji charytatywnych, nie podaję numerów stron w Car, ponieważ są one wymieniane wiele razy — w kolejnych cyklicznie sporządzanych sprawozdaniach.

¹¹ W źródle osobno podano nazwy organizacji polskich, ukraińskich i żydowskich. Na potrzeby tego artykułu wzięłam pod uwagę tylko polskie organizacje. Nazwy w Spisie są podane w kolejności alfabetycznej.

formy organizacyjne, zazwyczaj sekcje i oddziały, z których wyłaniały się nieraz nowe zrzeszenia. Różnorodność obiektów nominacji i współlistnienie nazw odnoszących się do nich to jedna z charakterystycznych cech nazewnictwa związanego z dobroczynnością w omawianym okresie. Jednocześnie z oglądu materiału wynika, że mimo znacznego zróżnicowania obiektów referencji w całym nazewnictwie tego typu można obserwować duże podobieństwa w doborze składników struktur onimicznych. Ze względu na cel artykułu, jakim jest opisanie najważniejszych tendencji w nazewnictwie dotyczącym dobroczynności, zdecydowałam się omówić łącznie nazwy zrzeszeń i instytucji związanych z tego rodzaju działalnością.

Ostatecznie korpus nazw zebranych na podstawie opisanych źródeł liczy 103 jednostki. Liczba ta nie uwzględnia nazw ochronek i burs, które są wykazywane w Car w sposób zbiorczy, nie zawsze z odrębną nazwą¹². W obu źródłach występują spore rozbieżności w zapisie małą bądź wielką literą. Na potrzeby tekstu zapisy ujednoliciłam według reguł współczesnej ortografii.

W analizie zgromadzonego materiału skupiam się na językowym kształcie nazw, ich strukturze i składzie leksykalnym, ze szczególnym uwzględnieniem celowo dobranych komponentów odzwierciedlających zewnątrzjęzykowe realia oraz system wartości.

Celem analizy jest próba odpowiedzi na pytania:

- 1) jakie struktury onimiczne występują w nazewnictwie z zakresu dobroczynności?
- 2) jakie elementy rzeczywistości pozajęzykowej były eksponowane w analizowanych nazwach?
- 3) w jakim zakresie nazwy stowarzyszeń i instytucji dobroczynnych wpisują się w ogólne tendencje nazwotwórcze socjoideonimii, a w jakim są specyficzne?
- 4) jakie funkcje pełniły omawiane onimy w przestrzeni społecznej?

4. STRUKTURA ONIMÓW

Pod względem strukturalnym zebrane nazwy realizują podobny wzorzec do innych socjoideonimów (zob. m.in. Kowalik, 2011; Młynarczyk, 2019): przybierają postać kilkuczłonowej grupy nominalnej połączonej związkami składniowymi. Większość ma rozbudowaną strukturę: najdłuższe składają się z 11, 9 lub 8 elementów (licząc wszystkie leksemy, również niesamodzielne semantycznie i składniowo), np. *Stowarzyszenie ku Wspieraniu Ubogiej Kształcącej się Młodzieży bez Różnicy Wyznania „Przyszłość”* (Spis), *Stowarzyszenie Dobroczynne ku Niesieniu Pomocy Ubogim Uczniom Szkół Ludowych Krakowskich* (Spis). Najwięcej jest nazw średniej długości, zawierających od 4 do 7 elementów, np. *Stowarzyszenie Sług*

¹² Niektóre nazwy były używane na oznaczenie kilku lub kilkunastu placówek funkcjonujących jako terenowe oddziały danego zrzeszenia lub instytucji.

Katolickich pod wezwaniem Świętej Julii (Spis), *Katolickie Stowarzyszenie Opieki nad Dziećmi Głuchoniemymi* (Spis). Nazwy krótkie, trój- i dwuelementowe, występują rzadko, np. *Towarzystwo Dobroczynności* (Spis). W zebranych materiale wystąpiło 13 nazw z odrębnym członem wyróżniającym, w tym jedna z konstrukcją o charakterze werbalnym *Towarzystwo „Ratujmy Matki i Niemowlęta”* (Car), pozostałe z rzeczownikami lub wyrażeniami nominalnymi, np. „*Przeszłość*” (pełna nazwa zob. wyżej), *Towarzystwo Kolonii Wakacyjnej dla Dzieci Robotniczych „Radość Dziecka”* (Spis), *Stowarzyszenie „Rodzina Sieroca”* (Car).

5. KOMPONENTY IDENTYFIKUJĄCE OBIEKTY NOMINACJI

Komponentami identyfikującymi obiekty nominacji w omawianych nazwach najczęściej są rzeczowniki o znaczeniu ‘sformalizowana grupa ludzi’¹³. To element wybierany przez osoby zrzeszone ze względu na brak wymagań prawnych w tym względzie. Najstarsza działająca w II Rzeczypospolitej organizacja zawiera jako jedyna w omawianej grupie onimów leksem *arcybractwo*. Był to tytuł honorowy przyznawany przez Stolicę Apostolską organizacjom, które miały prawo przyłączać do siebie inne zrzeszenia (Krzysztofek, 2014, s. 88). W pozostałych nazwach najczęściej w funkcji komponentów identyfikujących występują: *towarzystwo*¹⁴ (22) i *stowarzyszenie* (31), rzadziej *komitet* (9). Kilka nazw zawiera leksem *związek*, który oddaje charakter stowarzyszenia będącego połączeniem różnych mniejszych form organizacyjnych, jak np. *Związek¹⁵ Komitetów Parafialnych Opieki nad Ubogimi w Krakowie* (Spis). Jednokrotnie w funkcji członu identyfikacyjnego wystąpiły rzeczowniki *kongregacja*¹⁶, *konferencja*¹⁷,

¹³ Postać tego komponentu nie była prawnie uregulowana w okresie II Rzeczypospolitej. Wcześniej, w okresie zaborów, na terenie Krakowa obowiązywała austriacka ustawa z 1867 r., która — jak pisze Krzysztofek (2014, s. 72) — „nie nakazywała wskazania nazwy organizacji (choć z przyczyn oczywistych taka musiała być podana)”. W myśl ustawy z 1932 r. przy stowarzyszeniach zwykłych nazwę podawano w zgłoszeniu danego zrzeszenia do władz, a przy organizacjach rejestrowanych — w statucie organizacji (Krzysztofek, 2014, s. 61). Nazwa „musiała być różna od nazw „stowarzyszeń zarejestrowanych już w obrębie tego samego województwa czy też od władz i urzędów rządowych i samorządowych” (Krzysztofek, 2014, s. 64). Nazwa nie musiała zawierać leksemu *stowarzyszenie*, w samych aktach normatywnych istniało w tym względzie duże zróżnicowanie (Kantyka, 2013, s. 147).

¹⁴ O leksemie *towarzystwo* jako komponencie struktur onimicznych zob. Kowalik (2011, s. 277–278).

¹⁵ Wyróżnienia w nazwach w postaci pogrubień pochodzą od autorki.

¹⁶ SJPDor dla hasła *kongregacja* zamieszcza jako przestarzałe znaczenie: ‘stowarzyszenie religijne albo świeckie, związek, konfraternia’.

¹⁷ Rzeczownik *konferencja* jest definiowany w SJPDor jako ‘zebranie, posiedzenie grona osób, zwykle przedstawicieli rządów, organizacji społecznych, partyjnych, naukowych itp. w celu omówienia pewnych z góry wyznaczonych zagadnień; potocznie: narada, rozmowa’. Leksem ten funkcjonował również w metonimicznym znaczeniu, odnotowanym w SW: ‘miejsce zebrania kilku osób dla naradzenia się o jakiej ważnej sprawie’. Z zebranego materiału wynika, że kolejne metonimiczne przesunięcie to ‘organizacja’.

koło, liga: **Kongregacja Pań** „Dzieci Marii” pod wezwaniem Matki Boskiej Częstochowskiej i św. Józefa (Car), **Liga Katolicka Okręgowa** (Car), **Konferencja św. Wincentego a Paolo** (Car). W kilku nazwach jako główny komponent widnieje rzeczownik *opieka* wskazujący cel i rodzaj działalności, a metonimicznie — instytucję, która ją prowadzi: **Opieka nad Działwą Szkół Ludowych w Krakowie** (Spis), **Opieka nad Uchodźcami Śląskimi** (Spis).

W nazwach instytucji dobroczynnych komponenty identyfikujące obiekt referencji mają postać rzeczowników *zakład*, *instytut* lub (z pozytywnymi konotacjami) *dom*, np. **Zakład św. Jadwigi dla Pracujących Dziewcząt** (Car), **Instytut Ochrony Dziewcząt ss. Felicjanek** (Car), **Dom Starców św. Anny** (Car). Za specyficzne dla nazewnictwa instytucji o charakterze dobroczynnym można uznać leksemy określające przeznaczenie obiektu. Są to nazwy miejsc pochodne od czasowników oznaczających działania pomocowe: *schronisko* < *schronić*; *przylulisko*, *przylulek* < *przylulić*; *przystań* < *przystanąć*; *ochronka* < *ochronić*.

Prócz członów identyfikujących obiekty nominacji w skład analizowanych struktur onimicznych wchodzi **komponenty określające**, odsyłające do treści, które w zamyśle osób zrzeszonych należało wyeksponować w nazwie. W dalszej części artykułu te komponenty są omówione w ramach grup wydzielonych według wspólnego elementu znaczeniowego.

6. KOMPONENTY OKREŚLAJĄCE RODZAJ I CEL DZIAŁALNOŚCI

Większość zgromadzonych socjoidenimów zawiera komponenty eksplicytnie wskazujące na rodzaj działalności danego zrzeszenia. Stąd obecność w nich leksemów: *miłosierdzie*, *dobroczynność/dobroczynny*, *opieka*, *ochrona*, *pomoc*, *ratunkowy*, np.

Arcybractwo **Miłosierdzia** i Banku Pobożnego w Krakowie (Car)

Towarzystwo **Dobroczynności** (Spis)

Katolickie Stowarzyszenie **Opieki** nad Dziećmi Głuchoniemyimi (Spis)

Stowarzyszenie Celem Niesienia **Pomocy** Wdowom i Sierotom po Adwokatach Pozostałym w Krakowie (Spis)

Arcybiskupi Komitet **Ratunkowy** (Car)

Cel działalności może być wskazany poprzez człon wyróżniający (najczęściej metaforycznie): *Przyszłość*, *Radość Dziecka*, *Patronat*, *Samarytania*¹⁸, *Samarytania* *Polski* (Spis), *Ratujmy Matki i Niemowlęta*. Nazwa międzynarodowej organizacji dobroczynnej, *Caritas*, ma łacińską proveniencję, oznacza w chrześcijaństwie

¹⁸ Nazwa odsyłająca do leksemu *samarytanin* w znaczeniu ‘człowiek litościwy, miłosierny, pielęgnujący chorych (przez aluzję do ewangelicznej przypowieści o miłosiernym Samarytaninie)’ (SJPdor).

‘czynną miłość bliźniego wypływającą z miłości do Boga’, odsyła zatem do motywacji, którą kierują się katolicy w podejmowaniu działań pomocowych. Nazwa ta weszła na stałe w obieg komunikacyjny jako rozpoznawalna w świecie organizacja charytatywna¹⁹.

W niektórych przypadkach struktura onimiczna nie oddaje w żaden sposób charakteru zrzeszenia, ale działające w jej ramach podrzędne formy organizacyjne noszą nazwy kierujące uwagę odbiorcy na konkretne działania, np. w ramach krakowskiego oddziału *Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet* (Car) działały sekcje: *czytelniara, kuchenna, gospodarcza, szpitalna, opieki nad młodymi dziewczętami, bursy dla uczniów szkół średnich* (Krzysztofek, 2014). W kilku organizacjach swą aktywność realizowały sekcje zwalczania żebractwa.

Nazwa zrzeszenia może określać inny niż charytatywny charakter, jak *Towarzystwo Ekspiacyjne Imienia Maryi* (Spis), które wyznaczało sobie zarówno cele duchowe — wynagrodzenie bluźnierstw przeciw Bogu i Maryi (stąd w nazwie przymiotnik od rzeczownika *ekspiacja* ‘pokuta za popełnione winy; zadośćuczynienie; coś, co powstało w akcie pokuty’ SJPDor), jak i doczesne — czynne działanie na rzecz dobra narodu w postaci bezpłatnego wychowania dziewcząt w duchu katolickim (Krzysztofek, 2014, s. 139).

7. KOMPONENTY OKREŚLAJĄCE OSOBY, KTÓRE PODLEGAŁY DZIAŁANIOM DOBROCZYNNYM

Zdecydowana większość nazw organizacji i instytucji dobroczynnych zawiera komponent wskazujący podmiot działań — osoby podlegające opiece. W tej funkcji najczęściej występują leksemy w formie liczby mnogiej nazywające dzieci i osoby młodociane niemające rodziców lub porzucone przez nich: rzeczowniki *sieroty, niemowlęta, chłopcy, dziewczęta*, z określeniami *opuszczone* lub *osierocone*, np.

Zakład **Sierot** pod opieką św. Józefa (Car)

Towarzystwo Opieki nad **Opuszczonymi Niemowlętami** w Krakowie (Spis)

Zakład dla **Osieroconych Chłopców** im. św. Józefa w Krakowie (Car)

Towarzystwo Bursy Przemysłowej dla **Osieroconych Dziewcząt** w Krakowie (Spis)

Opieka nad porzuconymi dziećmi jest także sygnalizowana w komponencie wyróżniającym nazwy *Stowarzyszenie „Rodzina Sieroca”* (Car), mającym pozytywne konotacje związane z leksemem *rodzina*, dzięki czemu całe wyrażenie sugeruje możliwość stworzenia domu dla samotnych dzieci. W innych onimach

¹⁹ Polska organizacja jest zrzeszona w Caritas Internationalis, dawniej Caritas Catholica.

zostały również użyte leksemy oznaczające osoby młode: *dzieci, młodzież, chłopcy, dziewczęta*, także z określeniami wieku *młode, male*, np.

Towarzystwo Ochrony **Dzieci i Młodzieży** (Spis)

Stowarzyszenie „Opieka nad **Młodymi Dziewczętami**” p.w. św. Józefa (Spis)

Katolickie Stowarzyszenie im. Joanny d’Arc dla Opieki nad **Dziewczętami** (Spis)

Zakład Wychowawczy dla **Chłopców** Brata Alberta (Car)

Komitet Ochronek dla **Małych Dzieci** w Krakowie (Spis)

W niektórych socjoideonimach podkreślono edukacyjny cel pomocy nakierowanej na młode osoby cierpiące niedostatek. Ekspozycji tego elementu semantycznego służą wyrażenia: *ubodzy uczniowie, uboga młodzież* lub *dziatwa szkół ludowych*²⁰, np.

Stowarzyszenie Dobroczynne ku Niesieniu Pomocy **Ubogim Uczniom** Szkół Ludowych Krakowskich (Spis)

Towarzystwo Opieki nad **Ubogą Młodzieżą** Szkół Średnich (Spis)

Opieka nad **Dziatwą Szkół Ludowych** w Krakowie (Spis)

Leksemy *ubogi* i *bezdomny* występują w nazwach jako określenia (jak w przykładach powyżej) lub jako zsubstantywowane przymiotniki w znaczeniu generycznym, np. *Komitety Parafialne Opieki nad **Ubogimi*** (Car), *Towarzystwo Pomocy dla **Bezdomnych** im. Brata Alberta* (Spis). Kolejną grupą wyróżnianą w strukturach onimicznych odrębnymi komponentami są osoby starsze, w stosunku do których używa się leksemy *starcy* lub feminatywu *staruszki*, np. *Dom **Starców** św. Anny* (Car), *Przytułek dla **Staruszek** przy „Domu Pracy” ss. Miłosierdzia* (Car). Inne komponenty wskazują osoby, które wymagały opieki ze względu na chorobę lub niepełnosprawność:

Towarzystwo Opieki nad **Ociemniałymi** (Spis)

Towarzystwo Opieki nad **Psychicznie Chorymi** (Spis)

Zakład Staruszek i **Kalek** pod wezwaniem św. Benedykta Labre (Car)

Katolickie Stowarzyszenie Opieki nad **Dziećmi Gluchoniemymi** (Spis)

Nazwy wielu placówek, zwłaszcza tych, które prowadziły jeden wyspecjalizowany typ działalności charytatywnej, zawierają komponenty odnoszące się do grup społecznych wymagających pomocy w związku z pewnymi wydarzeniami historycznymi, jak wojny, powstania, decyzje władz (np. ustalenie nowych granic

²⁰ Wyrażenie odsyła do niedostatku materialnego w sposób pośredni — uczniami szkół ludowych była uboga młodzież.

państwowych), sytuacja ekonomiczna lub działalność polityczna powodująca konieczność opuszczenia ojczyzny:

- Towarzystwo Opieki nad **Ofiarami Wojen Kresowych** (Spis)
- Przytulisko **Weteranów Powstania 1863/4** w Krakowie (Spis)
- Stowarzyszenie Opieka Polska nad **Rodakami na Obczyźnie** w Krakowie (Spis)
- Opieka nad **Uchodźcami Śląskimi** (Spis)

Osobno wyróżniano wdowy i sieroty po osobach zasłużonych, pracujących w wojsku, np. *Towarzystwo Opieki nad Wdowami i Sierotami po Oficerach i Urzędnikach Wojskowych* (Spis).

W innych jednostkach nazywano grupę zawodową. Mimo braku informacji o charakterze pomocowym zrzeszenia organizacje te miały taki cel działalności, np. *Stowarzyszenie Katolickich Pracownic w Krakowskiej Fabryce Cygar* (Spis) czy *Stowarzyszenie Pracownic Konfekcji Damskiej* (Spis) — organizacje wyłonione z Katolickiego Związku Polek, który „sprawował opiekę moralną i materialną [nad pracownicami — dop. E.M.], założył im kasę samopomocową i wysyłał dzieci pracownic i same pracownice na kuracje” (Krzysztofek, 2014, s. 234).

Grupą zawodową, na której skupiały się działania dobroczynne, były też osoby zatrudniane jako służba domowa, czego leksykalnym eksponentem jest rzeczownik *sluga* w liczbie mnogiej lub rzeczownik zbiorowy *służba*, w jednym przypadku z dodatkowym określeniem *bezdomna*: *Stowarzyszenie Sług Katolickich p.w. św. Zyty* (Spis)²¹, *Stowarzyszenie dla Sług im. św. Julii* (Spis), *Przytulisko dla Bezdomnej Służby ss. Córek Bożej Miłości* (Car).

Grupą społeczną podlegającą opiece jednej z organizacji są więźniowie, co zostało podkreślone w nazwie: „*Patronat*” *Towarzystwo Opieki nad Więźniami w Krakowie* (Spis).

8. KOMPONENTY OKREŚLAJĄCE OSOBY ZRZESZONE

Innym elementem znaczeniowym występującym w niektórych nazwach stowarzyszeń i instytucji jest informacja o osobach prowadzących działalność dobroczynną. Najczęściej są to leksemy wskazujące na zaangażowanie kobiet, jak rzeczowniki: *pracownica, kobieta, pani, panna*, np. *Stowarzyszenia Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo* (Car), *Katolickie Stowarzyszenie Kobiet* (Spis), *Stowarzyszenie Panien Ekonomek św. Wincentego à Paulo*²² (Car).

²¹ Członkinie tego stowarzyszenia były nazywane *Zytkami*.

²² Było to zrzeszenie młodych, niezamężnych kobiet, co sygnalizuje komponent *panna*. Rzeczownik *ekonomka* występuje tu natomiast w dawnym znaczeniu ‘gospodyni, zarządzająca domem, folwarkiem’ (SJPDor).

9. KOMPONENTY OKREŚLAJĄCE WYZNANIE

W części nazw wyróżniano leksykalnie aspekt religijny za pomocą przymiotników *chrześcijański* lub *katolicki*, umieszczonego w prepozycji jako określenie stowarzyszenia lub w dalszych częściach struktury onimicznej — jako określenie osób zrzeszonych, np.

- Chrześcijańskie** Towarzystwo Opieki nad Wychodźcami p.w. św. Rafała (Spis)
- Stowarzyszenie Sług **Katolickich** p.w. św. Julii (Car)
- Stowarzyszenia **Katolickich** Pracownic w Krakowskiej Fabryce Cygar (Spis)

Większość nazw nie zawierała jednak takiego określenia mimo religijnego charakteru wielu z nich. O religijnym aspekcie świadczył często patron stowarzyszenia (zob. pkt 10). Jawną deklarację neutralności zawiera natomiast rozbudowana struktura onimiczna: *Stowarzyszenie Ku Wspieraniu Ubogiej Kształczącej się Młodzieży bez Różnicy Wyznania „Przyszłość”* (Spis).

10. KOMPONENTY OKREŚLAJĄCE PATRONA

Ważnym składnikiem omawianej grupy onimicznej są komponenty antroponimiczne, charakterystyczne w ogóle dla wielu socjoideonimów. Najczęściej desygnują one świętych wybieranych ze względu na ich rozpoznawalność w Kościele katolickim jako patronów osób potrzebujących pomocy. Imiona świętych lub postaci boskich są czytelnym (przynajmniej dla katolików) znakiem dobroczynnego charakteru organizacji, symbolem wartości uosabianych przez daną postać²³. W wielu nazwach występuje wezwanie św. Wincentego à Paulo, który ze względu na swoją biografię jest uznawany za patrona wszystkich dzieł miłosierdzia w Kościele, np. *Stowarzyszenie Pań Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo* (Car). W większości analizowanych nazw widać staranny dobór patronów do konkretnych grup społecznych, powiązanie charakteru działalności z biografią świętych i ich dokonaniem. I tak np. św. Józef, opiekun Matki Boskiej i małego Jezusa, patronuje organizacjom i instytucjom opiekującym się młodzieżą (np. *Zakład dla Osieroconych Chłopców im. św. Józefa w Krakowie*; Car), św. Zyta, zatrudniona jako służąca przez 42 lata, jest patronką służby domowej i ubogich dziewcząt (*Stowarzyszenie Sług Katolickich p.w. św. Zyty*; Spis); św. Rafał (Kalinowski), powstaniec zesłany na Sybir, patronuje emigrantom (*Chrześcijańskie*

²³ Zabieg perswazyjny polegający na wykorzystywaniu hagianimów jest stosowany w nazwach wielu organizacji, instytucji, stowarzyszeń i innych obiektów, m.in. aptek, szkół, dzwonów (Gałkowski, 2008, s. 232–233).

Towarzystwo Opieki nad Wychodźcami p.w. św. Rafała w Krakowie; Spis), Joanna d'Arc — młodym kobietom (*Katolickie Stowarzyszenie im. Joanny d'Arc dla Opieki nad Dziewczętami*; Spis).

Członcy deantroponimiczne mogą pełnić w socjoideonimach także funkcję pamiątkową, szczególnie ważną w placówkach noszących imię założyciela czy fundatora, jak np. księdza Siemaszki, założyciela zakładów pomocy młodzieży męskiej (*Zakład Wychowawczy im. Ks. Siemaszki dla Biednych Osieroconych Chłopców w Krakowie*; Spis).

11. PODSUMOWANIE

Analiza zgromadzonego materiału pozwoliła w dużym stopniu odpowiedzieć na sformułowane wyżej pytania. Cechą charakterystyczną nazewnictwa związanego z dobroczynnością jest różnorodność obiektów nominacji: zrzeszeń, instytucji, związków, konkretnych placówek opiekuńczych. Mimo tego zróżnicowania można ustalić wspólne tendencje w sposobach ich nazywania. Struktury nazewnictwa zrzeszeń i instytucji dobroczynnych realizują modele typowe dla socjoideonimów w ogóle — mają postać kilkuczłonowej grupy nominalnej połączonej związkami składniowymi. W funkcji członów identyfikacyjnych występują najczęściej rzeczowniki wykorzystywane również w innych nazwach zrzeszeń: *towarzystwo*, *stowarzyszenie*, *związek* lub w nazwach instytucji: *zakład*, *instytut*, *dom*. Za swoiste dla nazw instytucji dobroczynnych należy uznać rzeczowniki zawierające element semantyczny związany z opieką: *ochronka*, *przystań*, *przysztulisko*, *przytulek*, *schronisko*.

W zgromadzonym zbiorze nazw zwraca uwagę mała liczba odrębnych członów wyróżniających, członkowie zrzeszeń i instytucji dobroczynnych nie dążyli do szczególnego uatrakcyjniania nazw, skupiali się raczej na ich informacyjności. Na płaszczyźnie funkcjonalno-komunikacyjnej analizowane onimy oprócz podstawowej funkcji denotacyjno-identyfikacyjnej pełnią też funkcję deskrypcyjną realizowaną poprzez dobór komponentów semantycznie przejrzystych, niosących treści, które pozwalają zbudować odbiorcy wiedzę o desygnowanym obiekcie. Analiza składu leksykalnego nazw pozwoliła określić elementy rzeczywistości najczęściej eksponowane w nazwach organizacji i instytucji dobroczynnych. Są to: cel działalności, osoby zrzeszone, wyznanie, patron, a także — najliczniej poświadczone — komponenty nazywające grupę osób, do których jest kierowana pomoc. Jako osoby wymagające wsparcia wyróżniano młodzież i dzieci, zwłaszcza pozbawione opieki rodzicielskiej, ubogich uczniów, osoby starsze, chore i niepełnosprawne, wdowy, uchodźców i weteranów wojen, więźniów, pewne grupy społeczne i zawodowe, w tym służbę domową. Określenia osób ze względu na ich ciężką sytuację społeczną lub stan zdrowia: (*opuszczone*) *sieroty*, *kaleki*, *chorzy*, *sieroty*, *wdowy*,

starcy, staruszki, też określenia *ubogi, biedny, zaniedbane, opuszczone (dziewczęta)* z konotacjami moralnego zaniedbania, pełnią prócz funkcji deskryptywnej także funkcję ekspresywno-impresywną, skłaniają odbiorców do empatii i współczucia. Funkcja impresywna jest wyrażona szczególnie mocno w mającym formę apelu członie wyróżniającym nazwy: *Towarzystwo „Ratujmy Matki i Niemowlęta”*. Inne komponenty pełnią także tę funkcję, choć nie z taką siłą illokucyjną, bazują na leksemach kojarzonych z działalnością charytatywną (*Caritas, Samarytania*) lub na mających pozytywne konotacje rzeczownikach *Patronat, Przyszłość*.

Nazwy są wyrazistymi znakami w przestrzeni społecznej zarówno dla osób prowadzących działalność dobroczynną, jak i stanowiących grupę docelową, do której jest skierowana pomoc, także dla tych, którzy chcieliby dołączyć do organizacji lub ją wesprzeć. Stąd odesłania do systemu wartości konotowanego m.in. przez składniki nawiązujące do religii chrześcijańskiej (*katolicki, chrześcijański*) i członki deantroponimiczne w postaci imion patronów. Niektóre onimy wskazują na inny rodzaj działalności lub cel zrzeszenia, ale wystarczającym wyróżnikiem dla odbiorców mógł być patron, zazwyczaj starannie dobrany do charakteru i obiektu działań.

Ogląd zgromadzonych onimów pozwala stwierdzić, że nazewnictwo w zakresie dobroczynności wpisuje się w ogólne tendencje nazwotwórcze socjoideonimów z okresu II Rzeczypospolitej. Wyróżniają je, podobnie jak w przypadku innych grup tematycznych, leksyka wchodząca w skład struktur onimicznych, odsyłająca do wybranych elementów rzeczywistości powiązanych z działaniami pomocowymi, oraz odniesienia do wyrazistego systemu wartości.

Niniejszy opis nie wyczerpuje zagadnienia, jednak nawet ten wybiórczy ogląd pokazuje zarówno swoistość onimiczną zebranych nazw, jak i zjawiska społeczno-kulturowe za nimi stojące. Nazwy wskazują na różnorodne obszary działalności charytatywnej, ale też wielość dostrzeżonych potrzeb społecznych i osób wymagających pomocy. Socjoideonimy z tej grupy tematycznej mogą stanowić obiekt dalszych badań, m.in. analizy ich rozwoju aż do czasów współczesnych, w których działa także wiele grup skupionych na pomocy innym.

ŹRÓDŁA

Car — Związek Stowarzyszeń i Zakładów Dobroczynnych, Wychowawczych i Opiekuńczych Archidiecezji Krakowskiej „Caritas”. Archiwum Miasta Krakowa, sygnatura 29/551/0. Zestawienia zbiorcze (spisy instytucji charytatywnych diecezji krakowskiej, protokoły wizytacji) 1931–1938. [Collective catalogues (lists of charitable institutions of the diocese of Kraków, inspection records) 1931–1938]. ZC 4–5.

Spis — Spis nazw stowarzyszeń, organizacji i związków występujących w aktach rejestracji i nadzoru stowarzyszeń. Inwentarz Zespołu „Starostwo Grodzkie Krakowskie” 1919–1939, Zespół nr 29/218, sygnatura StGKr 192–249.

LITERATURA

- Bogusz, R. (2000). Materiały do dziejów stowarzyszeń do r. 1939 zawarte w zasobie Archiwum Państwowego w Krakowie: ujęcie statystyczne [Material for the history of associations until 1939, included in the resources of the National Archive in Kraków: a statistical approach]. W: R. Majkowska (red.), *Czy stowarzyszenia są dzisiaj potrzebne? Tradycje i teraźniejszość na przykładzie stowarzyszeń działających na terenie południowej Polski* (s. 87–92). Kraków: Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego.
- Cieśla, B. (2022). Nazwy katolickich grup modlitewnych (na przykładzie wspólnot odnowy w duchu świętym) [Names of catholic payer groups (on the example of communities of the catholic charismatic renewal)]. *Acta onomastica*, 63(1), 69–81.
- Gałkowski, A. (2007). Socjoideonimy a chrematonimy — miejsce nazw organizacji i inicjatyw społecznych w dynamice onimicznej języka [Socioideonyms and chrematonyms — the status of the names of social organisations and activities in the onymic dynamics of the language]. W: A. Cieślikowa, B. Czopek-Kopciuch, K. Skowronek (red.), *Nowe nazwy własne — nowe tendencje badawcze* (s. 495–508). Kraków: Wydawnictwo PANDIT.
- Gałkowski, A. (2011a). *Chrematonimy w funkcji kulturowo-użytkowej. Onomastyczne studium porównawcze na materiale polskim, włoskim, francuskim* [Chrematonyms in the cultural-functional context. An onomastic comparative case study based on Polish, Italian and French resources]. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Gałkowski, A. (2011b). Chrematonomastyka jako autonomizująca się subdyscyplina nauk onomastycznych [Chrematonomastics as a self-autonomising subdiscipline of onomastic sciences]. W: M. Biolik, J. Duma (red.), *Chrematonimia jako fenomen współczesności* (s. 181–193). Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Horyń, E., Zmuda, E. (2023). Wybrane zagadnienia polskiej chrematonomastyki religijnej. Przyczynek do badań [Selected issues of Polish religious chrematonomics. Contribution to research]. *Textus et Studia*, 9(4), 65–76. <https://doi.org/10.15633/tes.09404>
- Horyń, E., Zmuda, E. (2024). Nazwy zrzeszeń katolickich działających w archidiecezji przemyskiej [Names of catholic associations in the Przemysł archdiocese]. *Rocznik Przemyski*, 2(28), 345–352.
- Jakus-Borkowa, E. (1987). *Nazewnictwo polskie* [Polish proper names]. Opole: Wydawnictwo WSP.
- Jakus-Borkowa, E. (2003). Chrematonimia kosmiczna. Nazewnictwo instytucji astronomicznych, programów badawczych, obserwatoriów do badania Układu Słonecznego oraz katalogów gwiazd [Outer Space chrematonimy. Names of astronomical institutions, research programmes, observatories for examining the solar system and star catalogues]. W: M. Biolik (red.), *Metodologia badań onomastycznych* (s. 592–609). Olsztyn: Towarzystwo Naukowe. Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego.
- Jakus-Borkowa, E. (2004). *Polskie nazewnictwo kosmiczne* [Polish outer space terminology]. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Kantyka, S. (2013). *Stowarzyszenia w ustroju społeczno-politycznym Polski w latach 1918–1939. Studium historyczno-politologiczno-prawne* [Associations in the socio-political system of Poland in the years 1918–1939. A historical-political-legal study]. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach.
- Karamańska, M., Młynarczyk, E. (2018a). Identyfikacja osób w nazwach organizacji kombatanckich II Rzeczypospolitej [Identification of people in the names of combatant organizations in the Second Polish Republic]. *Słowo. Studia Językoznawcze*, 9, 58–67. <https://doi.org/10.15584/slowo.2018.9.06>
- Karamańska, M., Młynarczyk, E. (2018b). Językowy obraz troski o Rzeczpospolitą utrwalony w nazwach stowarzyszeń [A Linguistic image of care for the Second Polish Republic as preserved in associations' names]. *Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica*, 13, 13–24. <https://doi.org/10.24917/20831765.13.2>

- Karamańska, M., Młynarczyk, E. (2019). Komponenty eksponujące cechę żeńskości w nazwach stowarzyszeń II Rzeczypospolitej [Components exposing the feminine quality in the names of associations in the Second Polish Republic]. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica*, 14, 67–78. <https://doi.org/10.24917/20831765.14.6>
- Kłosińska, K. (2008). O nazwach współczesnych polskich ugrupowań politycznych [On the names of contemporary Polish political parties]. *Poradnik Językowy*, 657, 37–60. <https://poradnik-jezykowy.uw.edu.pl/issue/78>
- Kowalik, K. (2010a). Podstawowe typy strukturalne nazw własnych współczesnych teatrów w Polsce [Basic structural types of names of modern Polish theatres]. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica*, 5, 126–136. <http://hdl.handle.net/11716/4889>
- Kowalik, K. (2010b). Strukturalne typy nazw własnych polskich współczesnych szkół wyższych [Structural types of proper names of contemporary Polish universities]. W: R. Przybylska, J. Kąs, K. Sikora (red.), *Symbolae grammaticae in honorem Bogusłai Dunaj* (s. 349–358). Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Kowalik, K. (2011). Nazwy własne polskich współczesnych towarzystw naukowych i kulturalnych [Proper names of contemporary Polish scientific and cultural societies]. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Logopaedica*, 4, 277–286. <http://hdl.handle.net/11716/13107>
- Krzyżstofek, K. (2014). *Stowarzyszenia katolickie w Krakowie w latach 1918–1939. Studium historycznoprawne* [Catholic associations in Cracow in the period 1918–1939. A historical-legal case study]. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Łeś, E. (1994). *Organizacje obywatelskie w Europie Środkowo-Wschodniej* [Civic organisations in Central and Eastern Europe]. Washington: World Allianc for Citizen Participation.
- Łeś, E. (2001). *Zarys historii dobroczynności i filantropii w Polsce* [An outline of the history of charitable and philanthropic activity in Poland]. Warszawa: Prószyński i S-ka.
- Młynarczyk, E. (2019). Tendencje nazwotwórcze w chrematonimii społecznościowej II Rzeczypospolitej (na przykładzie nazw stowarzyszeń) [Trends related to the creation of names in the social chrematonymy of the Second Polish Republic (based on the names of associations)]. *Onomastica*, 63, 209–226. <https://doi.org/10.17651/ONOMAST.63.11>
- Nowakowska, M., Odałoś, P. (1999). Nazwy organizacji politycznych i banków [Names of political organisations and banks]. *Zeszyty Naukowe WSHE w Łodzi. Filologia Polska. Językoznawstwo*, 3(5), 39–47.
- Panek, B. (1986). *Krakowskie organizacje charytatywne* [Charitable organisations in Kraków]. Kraków: Polskie Towarzystwo Teologiczne.
- Rutkowski, M., Skowronek, K. (2020). *Onomastyczna analiza dyskursu* [Onomastic discourse analysis], Kraków: AGH.
- SJPDor = W. Doroszewski (red.). (1959–1968). *Słownik języka polskiego* [Polish language dictionary]. T. I–XI. Warszawa: PWN.
- SW = J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki (red.). (1902). *Słownik języka polskiego* [Polish language dictionary] (t. 2). Warszawa: nakładem prenumeratorów i Kasy im. Mianowskiego.
- Szelewski, M. (2004). Pragmatyczna interpretacja ergonimów komercyjnych na przykładzie nazw szkół językowych [Pragmatic interpretation of commercial ergonyms, as exemplified by names of language schools]. *Onomastica*, 49, 165–179.
- Szelewski, M. (2010). *Ergonimy komercyjne w polskiej i rosyjskiej przestrzeni językowej* [Commercial ergonyms in Polish and Russian linguistic space]. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego.
- Šrámek, R. (2009). *Onomastica sacra — jej status i cele* [Onomastica sacra — its status and purposes]. W: P. Bortkiewicz, S. Mikołajczak, M. Rybka (red.), *Język religijny dawniej i dziś* (s. 287–293). Poznań: Wydawnictwo Poznańskie Studia Polonistyczne.
- WSJP PAN = Żmigrodzki, P. (red.). (b.d.). *Wielki słownik języka polskiego* [Great dictionary of Polish]. Instytut Języka Polskiego PAN. <https://wsjp.pl/>

Żurek, W. (1996). Dzieje fundacji księcia Aleksandra Lubomirskiego w Krakowie (ul. Rakowicka 27) w latach 1893–1950 [The history of Prince Aleksander Lubomirski's Foundation in Kraków (27 Rakowicka Street) in the years 1893–1950]. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*, 65, 443–558. <https://doi.org/10.31743/abmk.8669>

SUMMARY

THE NOMENCLATURE OF KRAKÓW CHARITY ORGANISATIONS AND INSTITUTIONS IN THE SECOND POLISH REPUBLIC PERIOD

The purpose of the article is the description of the names of charity associations and institutions. The nomenclature of charitable work up until now has not been the object of closer analysis, even though it is one of the most developed areas of activity among people who are socially engaged, and has a long tradition. The described group of names refers to the Second Polish Republic — a period in which organised aid activities intensified particularly owing to post-war devastation and the significant impoverishment of society. The collected onymic structures from archive resources were analysed on the basis of the theoretical-methodological approach presented in the works from the field of chrematonomastics by Artur Gałkowski. The analysis concerned two main aspects: structural and lexical-semantic.

In terms of structure, the described names do not differ from those of other associations — most of them take the form of a multi-part nominal group connected by syntactic links. They also have a descriptive character, whereas distinctive components seldom appear among them.

The specific nature of the discussed socioideonyms is also reflected in the choice of lexical components, in which features characterising the group are clear and which point to: the type of activity, the object of charitable work, the associated people, as well as the values in which they believe, whose markers are references to religion and deanthroponymic elements, most commonly designating saints regarded as patrons of those in need.

Thanks to the semantic clarity of common words used in the names of charity associations, these onymic structures can be interpreted as direct references to the world of ideals promoted by the associated people, components which build the identity of the group and shape its image within the society in which they operate.

The next stage of research work will be the comparison of names from the Second Polish Republic period with the names of contemporary charity organisations in order to capture the development trends in this area.

Key words: social chrematonymy, names of associations and institutions, charitable work, the Second Polish Republic, Kraków